

Я. Б. Береговець

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Ya. B. Berehovets

Harkiv Scientific Research Forensic Centre, MIA of Ukraine

РОЛЬ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ І ВСТАНОВЛЕННІ ОСІБ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ

THE ROLE OF THE OBLIGATORY CITIZENS FINGERPRINTING IN CRIME DETECTION AND THE IDENTIFICATION OF THE UNIDENTIFIED BODIES

Розглянуто деякі аспекти становлення дактилоскопічної реєстрації, висвітлено її сучасний стан. Узагальнено досвід використання біометричної інформації в деяких країнах світу, аргументовано необхідність введення загальнообов'язкового дактилоскопіювання населення України для забезпечення належного рівня захисту держави і суспільства в сучасних умовах. Виокремлено проблеми правового регулювання дактилоскопіювання окремих категорій громадян. Окреслено перспективи удосконалення законодавства України, зокрема в частині започаткування інституту загальнообов'язкового дактилоскопіювання.

Ключові слова: дактилоскопіювання громадян; дактилоскопічна реєстрація; ідентифікація; розкриття злочинів.

Рассмотрены некоторые аспекты становления дактилоскопической регистрации, раскрыто ее современное состояние. Обобщен опыт использования биометрической информации в некоторых странах мира, аргументирована необходимость введения обязательного дактилоскопирования населения Украины для обеспечения надлежащего уровня защиты государства и общества в современных условиях. Выделены проблемы правового регулирования дактилоскопирования отдельных категорий граждан. Определены перспективы совершенствования законодательства Украины, а именно в части внедрения института обязательного дактилоскопирования.

Ключевые слова: дактилоскопирование граждан; дактилоскопическая регистрация; идентификация; раскрытие преступлений.

The author reviews some aspects of the establishment of fingerprint registration and highlights its current state. The experience of some countries in usage of world's biometric information is generalized in the article, the necessity of introducing obligatory fingerprinting of the population of Ukraine in order to provide an adequate level of protection of the state and society in modern conditions is grounded as well. The problems of legal regulation of fingerprinting of certain citizens' categories are described. The prospects for improving the

legislation of Ukraine, in particular, regarding the establishment of the Obligatory Dactyloscopy Institute, are also outlined.

Key words: citizens' fingerprinting; fingerprint registration; identification; solving crimes.

В умовах погіршення криміногенної ситуації, проведення операції об'єднаних сил на Сході країни, збільшення кількості мігрантів, постійної загрози вчинення терористичних актів, загострення у зв'язку з цим питання розкриття злочинів і встановлення осіб невіданих трупів, безвісти зниклих осіб відкритою залишається проблема загального обов'язкового дактилоскопіювання населення України.

Сучасна злочинність має транснаціональний характер, вона доволі організована і професійна, а отже становить небезпеку не лише національним інтересам окремої держави, а й усьому світовому співтовариству. Висока технічна оснащеність злочинних угруповань, володіння новітніми формами і методами протидії правоохоронним органам ускладнює, а то й унеможлиблює виявлення ознак вчинюваних ними злочинів. За цих умов важливим інструментом розкриття злочинів є, як і раніше, дактилоскопіювання.

Ще на початковому етапі впровадження в експертну практику автоматизованих інформаційних дактилоскопічних систем, що, як відомо, дозволяють робити ефективний відбір з об'ємних масивів, коло осіб, яких дактилоскопіювали, було доволі широким, хоча й без законних на те підстав. Визначалося воно формулюванням, що не врегульовувалося законодавчими актами: «особи, які становлять оперативний інтерес». У результаті з'явилися позови до суду про незаконне внесення дактилоскопічних даних тієї чи іншої особи до електронних масивів. Тож, постала потреба у спеціальному і докладному правовому врегулюванні цієї діяльності.

З прийняттям певних законодавчих актів коло осіб, які підлягають дактилоскопіюванню, обмежувалося чітко визначеними категоріями. Так, згідно з рішенням Конституційного Суду України від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 у справі № 1-25/2010 з метою узгодження нормативно-правових актів із законодавством наказом МВС України «Про внесення змін до Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» від 21 липня 2011 р. № 454 з категорій осіб, які підлягають дактилоскопіюванню, було вилучено осіб, затриманих за бродяжництво [1]. Тобто нині правоохоронним органам заборонено дактилоскопіювати осіб за бродяжництво (осіб без постійного місця проживання), крім випадків вчинення ними правопорушень (унаслідок цього значно зменшився відсоток встановлення осіб невіданих трупів).

Водночас наявна велика група осіб, які у зв'язку з виконанням професійних обов'язків щоденно ризикують своїм життям: військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, журналісти, що працюють у «гарячих точках», медичні працівники, рятівники тощо. Пошук і встановлення їх місцеперебування незрідка пов'язані з великими труднощами. А отже є нагальна потреба в загальнообов'язковому державному дактилоскопіюванні осіб, яке б дозволило більш оперативно та ефективно розкривати злочини, встановлювати місцеперебування безвісти зниклих осіб, а також осіб невіданих трупів, хворих, паспортні дані яких невідомі, тощо.

Думки про введення загальної дактилоскопічної реєстрації упродовж останніх років висловлювалися доволі часто. Жваво їх обговорюють і в наукових колах. Різні аспекти створення системи загального дактилоскопіювання громадян в Україні та відповідного банку даних вивчали В. П. Бахін, В. І. Бояров, В. І. Галаган, А. В. Іщенко,

В. К. Лисиченко, М. Я. Сегай, А. В. Старушкевич та ін. При цьому предметом дискусій були насамперед доцільність такої реєстрації, категорії громадян, яких вона має стосуватися.

Мета статті – дослідити питання правового регулювання запровадження дактилоскопіювання громадян України, довести доцільність загальнообов'язкового дактилоскопіювання населення в розкритті злочинів і, зокрема, встановленні осіб невідомих трупів.

Сьогодні, спираючись на досвід інших країн, цілком виправданим є запровадження обов'язкової дактилоскопічної реєстрації осіб, чия професійна діяльність пов'язана з підвищеним ризиком чи небезпекою для життя. Чіткого визначення потребує порядок отримання, зберігання та знищення відповідної дактилоскопічної інформації, створення необхідного механізму контролю за цією діяльністю.

Доцільним також є обов'язкове дактилоскопіювання нелегальних мігрантів. При цьому порядок їх реєстрації має спиратися на відповідні міжнародні норми права.

Водночас слід запровадити добровільну дактилоскопічну реєстрацію в усіх формах, які відповідають чинному законодавству України та міжнародним нормам. Таку можливість, зокрема, слід передбачити (і технічно забезпечити) для осіб, які мають намір скористатися послугами авіаційного транспорту, водіїв, у тому числі тих, які працюють на міжнародних маршрутах чи перевозять небезпечні вантажі, громадян, які влаштовуються на роботу за кордоном, тощо.

Потреба в більш широкому застосуванні дактилоскопічної реєстрації та дактилоскопічних обліків в Україні зумовлюється низкою чинників, зокрема необхідністю активізації міжнародного співробітництва з метою протидії тероризму, організованій транснаціональній злочинності, нелегальній міграції, торгівлі людьми, відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом. Слід зважати й на те, що Україна бере участь у миротворчих міжнародних операціях. Крім того, як зазначалося, дактилоскопічні обліки допомагають розшукувати безвісти зниклих громадян і встановлювати їх особу тощо. Зазначене свідчить про необхідність створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації [2].

Головною метою функціонування дактилоскопічного обліку є використання отриманих ідентифікаційних даних про особу для здійснення діяльності, спрямованої на забезпечення охорони та захисту прав і законних інтересів громадян. Загальна дактилоскопічна реєстрація жодним чином не впливає на порушення конституційних прав і свобод людини, оскільки інформацію про дактилоскопічну реєстрацію не використовують доти, доки сама людина не ініціює це фактом вчинення правопорушення або поки в цьому не виникне об'єктивної необхідності.

Доцільність уведення такої дактилоскопічної реєстрації засвідчує й досвід багатьох зарубіжних країн (США, Великої Британії, Канади, Австралії та ін.), у яких вона успішно функціонує.

Так, у США відібрання зразків папілярних узорів пальців і долонь рук є обов'язковою умовою, коли приймають осіб на роботу до деяких державних і недержавних установ. Крім того, з 1996 р. уведено нові документи на проживання – так звані зелені картки з фотографією та відбитком пальця руки, якими користуються мільйони іноземців. Відбиток пальця в оцифрованому вигляді містить і штрих-код посвідчень водія, що унеможлиблює нелегальне отримання таких документів. Також у США

упродовж кількох років використовують пропускну систему біометричної ідентифікації. Для отримання американської візи всі заявники у віці від 14 до 79 років мають пройти процедуру зняття відбитків пальців рук. При в'їзді до США в туриста беруть відбитки всіх десяти пальців рук. Досвід дактилоскопіювання осіб у США доводить ефективність його застосування у великих масштабах.

У Франції дактилоскопічну реєстрацію проводять під час отримання національного документа особи. При цьому відбитки пальців зберігають у справі заявника та застосовують для виявлення спроби отримання чи використання таких документів шляхом шахрайства. Також відбитками пальців послуговуються для ідентифікації осіб в юридичному процесі.

До процедури дактилоскопії як до виконання громадянського обов'язку ставляться в Ізраїлі, де дактилоскопічному обліку підлягають усі військовозобов'язані, тобто практично все населення країни [3].

Контроль відбитків пальців тих, хто в'їжджає в країну в пунктах перетину кордону з 30 листопада 2009 р. запроваджено у Великій Британії. В усіх іноземців, які прибувають до Японії, відбитки пальців беруть із 2007 р.

Цей перелік країн, у яких використовують біометричні технології для ідентифікації, далеко не повний.

Так званий Візовий кодекс, який зобов'язує консульські служби під час оформлення віз вносити цифрові відбитки пальців і фотографії осіб, що запитали візи, до системи візової інформації Шенгенської зони, набув чинності 5 квітня 2010 р. Цього Кодексу зобов'язані дотримувати всі закордонні консульства країн Шенгену.

Україна сьогодні має можливість вивчати досвід тих країн, у яких законодавчо закріплено криміналістичну реєстрацію. Період реформ і вдосконалення законодавства, який нині триває в країні, сприятливий для вирішення окремих питань дактилоскопічної реєстрації, що потребують певних змін, як і Інструкція, що регулює функціонування криміналістичних обліків, у тому числі й дактилоскопічного. Але про запровадження інституту загальнообов'язкового дактилоскопіювання поки що не йдеться.

Разом із тим спостерігаються деякі позитивні зміни, зокрема пов'язані з використанням біометричної (у тому числі дактилоскопічної) інформації під час виготовлення документів, що посвідчують особу (мовиться про введення біометричних закордонних паспортів – документів з електронним чіпом, де зберігатимуться дані власника паспорта).

Відповідно до міжнародних стандартів ICAO – Міжнародної організації цивільної авіації новий паспорт для виїзду за кордон являє собою електронний ID-документ, до якого імплантується RFID-чіп із біометричною інформацією про його власника: зображенням обличчя, відбитками пальців рук, електронним підписом, скануванням сітківки ока. Український закордонний електронний паспорт увійшов до п'ятірки кращих світових зразків за ступенем захищеності від підробки.

Ще одним упевненим кроком до впровадження певних видів біометричної автентифікації в повсякденне життя постало розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2008 рік із створення системи контролю іноземців та осіб без громадянства, що в'їжджають на територію України, з фіксування їх біометричних даних» від 12 березня 2008 р. № 439-р, яким, зокрема, передбачено:

визначення з урахуванням міжнародного доступу найефективніших методів біометричної автентифікації людини для застосування в Україні (за відбитком пальця, формою долоні, сітківкою та райдужною оболонкою ока, формою обличчя);

підготовка переліку держав, громадяни яких зобов'язані подавати відомості про свої біометричні дані;

створення в Міністерстві закордонних справ інформаційно-телекомунікаційної системи та єдиної бази даних про оформлення та видачу віз для в'їзду на територію України іноземців та осіб без громадянства з фіксуванням біометричних даних.

Слід також зазначити, що до підрозділів МВС звертаються громадяни України та іноземці з проханням провести дактилоскопіювання, мотивуючи це ймовірністю нещасного випадку в процесі міграції по території України. А отже убачається доцільним створення баз даних цивільного застосування, основне завдання яких – ідентифікація особи, що потребує чіткої регламентації використання біометричної інформації на законодавчому рівні, визначення заходів щодо її отримання, зберігання та захисту від несанкціонованого доступу. Поступова заміна паспортів старого зразка для виїзду за кордон, введення нових електронних внутрішніх документів, біометрична реєстрація осіб, які в'їжджають на територію країни, нададуть нових можливостей в ідентифікації невідомих трупів передчасно померлих, жертв злочинів, стихійного лиха, техногенних катастроф, осіб, які через свій фізичний або психічний стан не можуть повідомити про себе.

Досвід з організації та проведення дактилоскопічної реєстрації може бути використаний для впровадження в життя нових технологій ідентифікації особи, таких як ототожнення особи за зовнішністю, райдужною оболонкою ока або за молекулою ДНК, що є найпрогресивнішим та актуальним сьогодні.

Висновки. На часі – створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в країні. При цьому прийняття закону про загальне обов'язкове дактилоскопіювання та відібрання зразків ДНК-профілю в населення України сприятиме збільшенню наявного дактилоскопічного масиву і створенню єдиної бази зразків ДНК-профілю, що суттєво пришвидшить розслідування злочинів. Крім того, загальна дактилоскопічна реєстрація відповідатиме цілям створення спрямованої на боротьбу зі злочинністю централізованої системи, покликаної забезпечити адекватний загрозам, що постають, рівень захисту держави та суспільства.

References

1. Pro vnesennia zmin do Instruksii pro poriadok funktsionuvannia daktyloskopichnoho obliku Ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy: nakaz MVS vid 21.07.2011 № 454. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0962-11?lang=en> (data zvernennia: 20.03.2018).
2. Svoboda Ye. Yu. Deiakі aspekty pravovoho rehuliuвання daktyloskopichnoi reiestratsii / Ye. Yu. Svoboda. *Visn. Akad. advokatury Ukrainy*. 2010. № 3. S. 148–153.
3. Dziadyk Yu. T. Protsesualni ta praktychni pytannia, shcho vynykaiut pid chas daktyloskopiiuvannia pidoblikovykh osib. Napriamy yikh vyrishennia / Yu. T. Dziadyk, A. S. Shevchenko. *Kryminalist. visn.* 2007. № 2 (8). S. 19–24.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України: наказ МВС від 21.07.2011 № 454. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0962-11?lang=en> (дата звернення: 20.03.2018).

2. Свобода Є. Ю. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації / Є. Ю. Свобода. *Вісн. Акад. адвокатури України*. 2010. № 3. С. 148–153.

3. Дзядик Ю. Т. Процесуальні та практичні питання, що виникають під час дактилоскопіювання підоблікових осіб. Напрями їх вирішення / Ю. Т. Дзядик, А. С. Шевченко. *Криміналіст. вісн.* 2007. № 2 (8). С. 19–24.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018